

Skärgårdsbladet

2022: nr 1 maj

Nyhetsbrev från Skärgårdsgruppen inom Stockholms läns hembygdsförbund

Skärgårdsgruppen ansvarar i hembygdsförbundet för kulturfrågor som gäller skärgården. Medlemmarna representerar olika intresseinriktningar och utgör därför en bred kunskapsbank. För att vara uppdaterad i skärgårdsfrågorna besöker gruppen kulturellt intressanta platser i kustområdet. Självklart står hembygdsföreningarna med sina olika aktiviteter i fokus. En viktig uppgift blir att samla in och förmedla kunskaper och information som föreningarna kan dra nytta av i den egna verksamheten.

Visit Landsort – en ny webbportal

Av Maria Landin, Skärgårdsgruppen

Som så många andra skärgårdsöar med få fastboende kämpar Landsort för att leva året runt. Ett led i att locka människor att besöka ön året runt är webbportalen <https://visitlandsort.se/> som lanserades under hösten 2021.

Portalen presenterar på ett snyggt sätt Landsort under några få huvudrubriker. Tanken är att människor ska få upp ögonen för Landsort oavsett man är intresserad av natur, kulturhistoria, konst eller bara vill komma bort för att slappna av.

På Landsort finns lite av allt – en av skärgårdens största jättegrytor, landets äldsta lotsplats och fyr, fågelstation, möjlighet att måla och dessutom inte minst fem årstider.

Klicka in dig och läs berättelserna och fyren, rysshärjningarna, lotssamhället, fåglarna och när Landsort steg ur havet efter den senaste istiden och mycket mera.

Portalen är bekostad av EU:s jordbruksfond, Leader och region Stockholm och framtagen i föreningen Landsorts Sjö- och Miljöcentrums regi.

Till alla föreningar som har gamla träbåtar, fiskeredskap och gamla motorer

KURS I BEVARANDE AV ALLMOGEBÅTAR, FISKEREDSKAP OCH MOTORER

*Välkommen till en unik kurs i att hålla allmogebåtar i
sjövärdigt skick och konsten att på rätt sätt bevara de allmogebåtar,
fiskeredskap och motorer vi har i våra samlingar.*

Tid och plats: lördag den 3 september 2022, Roslagens Sjöfartsmuseum i Älmsta norr om Norrtälje.

Kursdeltagare : upp till 40 personer, minsta antal deltagare 10 personer.

Kursledning: Lars Nylén, ordförande Roslagens Sjöfartsminnesförening och vice ordförande i Stockholms läns hembygdsförbund.

Anmälan: senast 1 augusti via mail till gabriele.kulturkonsult@telia.com samt inbetalning av kursavgiften 450 kr för hembygdsföreningar och 650 kr för övriga föreningar. Inbetalning görs till Sjöfartsminnesföreningens bankgiro 315-7377. Ange namn och att betalningen avser "båtkurs". Kostnaden inkluderar lunch, förmiddags- och eftermiddagskaffe på museet. Ange ev. behov av specialkost.

Vi fördjupar oss i hantverket med att hålla allmogebåtar i sjövärdigt skick, i konsten att på rätt sätt bevara de allmogebåtar (el motsv) som vi har som föremål i våra samlingar samt hur fiskeredskap och mindre båtmotorer vårdas på ett hållbart sätt. Vi bekantar oss med det praktiska underhålls- och vårdarbetet genom att besöka Sjöfartsmuseets båtverkstad och samtala runt detta.

Program	10.00	Samling och välkomstkaffe. Film om Roslagens sjöfartshistoria (Gabriele och Lars N)
	10.30	Underhåll, renovering av allmogebåtar. (Karolina Matts/Smtm)
	11.30	Vård av museibåtar, fiskeredskap och mindre båtmotorer, inombordare och utombordare. (Karolina Matts/Smtm och Pythagoras)
	12.30	Lunch
	13.15	Rundvandring i museet (Lars N m.fl.)
	14.00	Besök i museiverkstaden och samtal kring praktiskt arbete med båtvård (Lars B/Allmogebåtar m.fl.)
	15.30	Eftermiddagskaffe och avslutning

Kursen genomförs i samarbete mellan Stockholms läns hembygdsförbund, Roslagens Sjöfartsminnesförening, Statens Maritima och Transporthistoriska Museer (Smtm) och Pythagoras industrimuseum.

Ett kort kalendarium över besöksvärda platser i skärgården.

Gå in på respektive förenings hemsidor så får ni aktuell information om öppethållande och rekommendationer för besöken. Nedanstående är endast ett axplock av allt som finns.

Ateljérundan på Björkö genomförs den 22 juli – 24 juli

Ateljérundan arrangeras av Björkö-Arholma hembygdsförening för 14:e året i rad. Medverkande är ca 25 konstnärer och konsthantverkare som under tre dagar öppnar sina ateljéer. Samlingsutställning i f d Björkö-Arholma skola, idag BKN Björkö Konstnod. I skolan och på nätet finns presentation av deltagarna samt karta med vägbeskrivning. se www.bjorkoarholma.se. Vägvisning med orange skyltar hjälper besökarna att hitta rätt på denna ganska stora ö, där det ibland kan vara ett par kilometer mellan ateljéerna. Tryckt folder med karta kommer också att finnas.

Postrodden mellan Grisslehamn – Eckerö på Åland samt Beckbyxans dag på Väddö

Postrodden över Ålands hav går enligt ordinarie modell den 18 juni kl. 10.00 från Grisslehamn till Eckerö på Åland. Beckbyxans dag firas den 17 juli på Kapplansbacken. Se mer aktuell information på hemsidan www.sjofartsmuseet.se.

Utö gruvmuseum öppet dagligen kl. 13-16 mellan 27 juni – 28 augusti.

Här finns mycket information om den mångåriga driften av Sveriges äldsta gruvor. För mer information se www.hembygd.se/uto

Segla med sandkilen Helmi i sommar.

Seglingarna börjar under juni och pågår under juli och augusti. De kan bokas via telefon eller mail. Se hemsida <http://www.helmi.se/se/segla-med-helmi-22117221>

Båtsmanstorpet på Blidö

Blidö Sockens Hembygdsförening har aktiviteter vid båtsmanstorpet i Oxhalsö och Silversmedens hus på Blidö under sommaren. Där kommer det att finnas bland annat gamla foton, tidningsklipp, kryddväxter, medicinalväxter, tovade och spunna alster. Se hemsidan www.hembygd.se/blido

Torö Hembygdsförenings sommaraktiviteter 2022

Torö skola fyller 100 år i år. Den invigdes 1922 – och det ska vi fira. Tillsammans med nuvarande ägare till skolfastigheten planerar vi bland annat utställningar, en film och ett tårtkalas den 9 juli för gamla elever och lärare och andra som arbetat där. Årets hembygdsdag vid hembygdshuset blir den 10 juli och kommer också ha skolan som tema. För mer information se www.hembygd.se/toro

Jubileum som firas år 2022

Roslagens huvudstad, Norrtälje, fyller 400 år

Av Anders Djerf, Skärgårdsgruppen

Skärbönderna seglade under århundranden in till den årliga höstmarknaden i Norrtälje, ”Disatinget”. Saltströmming byttes mot korn. Fisk, sälskinn och sjöfågel byttes mot smör, ost m m. Handaslöjd skapad under långa vintermånader ute på öarna fanns till salu.

Åren gick, verkstäder etablerades, bl a Gevärsfaktoriet 1622, orsaken till att Norrtälje fick sina stadsprivilegier. Tändkulemotorer av märket Drott från Pythagoras Motorfabrik blev en exportframgång. På 1920-talet ersattes seglen av dessa motorer i de flesta av skärböndernas piggsutor. Samtidigt hade Norrtälje etablerat sig som mycket välbesökt kurbadort - en epok som skapade välstånd i staden.

Många författare, musiker och konstnärer har här funnit inspiration till sina verk.

Under bl a stadsvandringar under sommaren uppmärksammas denna långa relation mellan staden och skärgården. Den stora 400-årsfestdagen blir lördagen 30 juli. Se mer på <https://www.roslagen.se/norrtalje-400-ar>

Marinen 500 år

Av Maria Landin, Skärgårdsgruppen

I år, 2022, firar Marinen sin femhundra födelsedag. Man brukar säga att den svenska flottan föddes den 7 juni 1522, då 10 bestyckade fartyg med 750 tyska legoknektar ombord, ankrade upp i Slätbaken utanför Söderköping. Det var Sveriges riksföreståndare Gustav Vasa som köpt dem, både fartyg och knektar, från den tyska staden Lübeck.

Men smakar det så kostar det – 42 000 mark fick Gustav betala samt stora eftergifter i handelsprivilegier åt Hansan i flera år.

Försvarmakten planerar ett stort firande på olika platser i Sverige; Stockholm, Söderköping, Karlskrona, Göteborg, Kalmar, Härnösand och Malmö.

Märkligt tyst är det om de första örlogsbaserna - Älvsnabben och Nyhamn, bägge belägna i södra delen av Stockholms skärgård.

Mycket av den svenska flottans historia är knuten till Stockholms södra skärgård. Att säkra segellederna har varit av stort intresse för sjöfarten och inte minst för flottan. Gustav Vasa inrättade Sveriges första lotsplats på Landsort 1535 (enligt traditionen).

Kummel uppfördes till exempel på Landsort och Viksten innan mer regelrätta fyror började byggas. Den första båken på Landsort nämns av Johan Månsson 1644. År 1651

får två borgare från Stockholm i uppdrag att bygga en fyr på Landsort. Det dröjde in på 1800-talet innan farledsfyror i modern bemärkelse kom till. Sjömätningar och beskrivningar av säkra leder som till exempel Johan Månssons "sjöbok" 1644 blev allt viktigare i takt med att fartygen blev större. Flottan behövde också säkra hamnplatser, helst i huvudstadens närhet.

Älvsnabben

Älvsnabben har haft betydelse för sjöfarten som ankringsplats åtminstone sedan medeltid. Den nämns i den danska "Kung Valdemars segelled" och finns till exempel på Olaus Magnus karta från 1539 som en säker ankringsplats.

Den användes också av den svenska flottan som en viktig bas att utgå ifrån. Man mönstrade trupper vid Älvsnabben och hamnen låg ganska nära öppet hav så att man snabbt kunde nå ut med fartygen. Nackdelen var logistiken att förflytta manskapet över Muskö och till själva hamnplatsen.

Nyhamn

Under 1620-talet fick amiral Claes Flemming i uppdrag att hitta en lämplig plats för en ny örlogsbas/ankarplats för flottan i Stockholms södra skärgård. Han reste runt och fann 1627 ett skyddat läge vid Himmelsön och Lunda strömmar. Redan samma år började man anlägga bråbänkar och andra funktioner för flottans behov. Den 30 april 1628 undertecknar Gustaf II Adolf ett antal skrivelser vid Nyhamn, bara några dagar innan flottan seglar iväg till Preussen.

Ett antal skepp övervintrade vid Nyhamn. Fördelen med Nyhamn var att hamnen var mer skyddad än vid Älvsnabben och att man kunde nå platsen via fastlandet.

Nyhamn användes frekvent under större delen av 1600-talet som den säkra inre hamnen för flottans fartyg. Men i och med nya politiska vindar beslutades att flottan skulle förläggas till en ny örlogshamn i södra Sverige – Karlskrona ca 1680. I början av 1700-talet hade intresset för Nyhamn helt försvunnit.

För att lite råda bot på Marinens ointresse för sin tidiga historia planerar Muskö hembygdsförening ett antal aktiviteter i sommar. Det planeras också några båtturer med den ångslupen Flora från Nynäshamn till Nyhamn och Älvsnabben.

För er som vill läsa mer om vad Marinen planerar hänvisas till nedanstående länk.
<https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/uppvisningar-och-evenemang/marinen500/>

Kulturarvet som besöksmål

Av Lars Jacobsson, Skärgårdsgruppen

Sveriges Hembygdsförbund har för ett par år sedan startat ett omfattande projekt som heter "Kulturarvet som besöksmål".

Bakgrunden är att hembygd rörelsen har många fantastiska kulturarv att visa och berätta om, både materiella och immateriella.

Det finns en stor kunskap inom hembygdsföreningarna. Detta kulturarv förtjänar att nå fler människor. Samtidigt har bland annat Coronans härjningar gjort att många upptäckt att "hemstrande" kan ge många nya intryck och lärdomar. Intresset för historia har också ökat. Det är alltså ett gyllene tillfälle för hembygdsföreningarna att satsa mer på att visa upp sin verksamhet.

Stockholms läns hembygdsförbund bjöd därför in de 120 medlemsföreningarna till en utbildning om hur man paketerar och erbjuder upplevelser kring kulturarvet. Sju föreningar nappade: Söderbykarls fornminnes- och hembygdsförening, Husarö Lotsmuseum och hembygdsförening, Hägerstens hembygdsförening, Ingmarsö Brottö Kultur och museiförening, Föreningen Kulturarv Djurhamn, Blidö Sockens Hembygdsförening samt Enhörna hembygdsförening. Fyra av sju deltagare är alltså föreningar i skärgården.

Ett antal representanter per förening har under slutet av 2021 och början av 2022 genomgått en omfattande digital och kostnadsfri utbildning på 4 timmar per gång under 4 kvällar. Under kursen fick föreningarna mycket kunskap och tips om hur man identifierar målgrupper, vilka trender i omvärlden som kan utnyttjas, tekniker kring idégenerering och idéprioritering, hur man lär sig ta betalt, samt paketering, färdigställande och marknadsföring av erbjudandena.

Utbildningen var mycket professionell och effektiv. Utdelade hemläxor mellan varje träff var en bra blåslampa för att utveckla erbjudandena. Kursen avslutades med att föreningarna presenterade de erbjudanden som tagits fram under kursens gång. Det blev en imponerande kavalkad av aktiviteter som till stora delar kommer att erbjudas besökare sommaren 2022.

Länsförbundet har senare försökt få fler föreningar att delta i ett nytt utbildningstillfälle, men intresset har tyvärr varit lågt.

Region Stockholms Handlingsprogram för utveckling av landsbygd och skärgård

Av Lars Jacobsson, Skärgårdsgruppen

Skärgårdsgruppen har i tidigare nummer av Skärgårdsbladet informerat om Stockholms läns hembygdsförbunds deltagande i Region Stockholms framtagande av en strategi för utvecklingen av landsbygd och skärgård. Ett Handlingsprogram för genomförandet av strategin antogs i mars 2020.

Liksom i strategin finns det fyra insatsområden i Handlingsprogrammet:

- utveckla natur-, kultur- och rekreationsvärden,
- utveckla attraktiva och livskraftiga lokalsamhällen,
- förbättra tillgängligheten
- stärk det lokala näringslivet

De tre förstnämnda områdena är centrala för hembygdsrörelsen. Hembygdsrörelsens uppgift är inte bara att värna om kulturarvet utan också att aktivt delta i utvecklingen av hembygden.

En grundlig uppföljning av Handlingsplanen 2020 – 2022 gjordes hösten 2021 och godkändes av Tillväxt- och regionplanenämnden. I beslutet ingår att ett nytt handlingsprogram ska utarbetas under 2022 för att ta över när det nuvarande programmet avslutas i mars 2023. Skärgårdsgruppen har kontakt med Tove Ellingsen, ansvarig för Handlingsprogrammet på Region Stockholm. Toves budskap är att den nya handlingsplanen i större utsträckning än den förra kommer att involvera fler aktörer än Region Stockholm. Det gäller bland annat civilsamhällets organisationer där hembygdsrörelsen är en mycket viktig del. Hembygdsrörelsen i skärgården får alltså en möjlighet att i samband med framtagandet av den nya handlingsplanen driva frågor som underlättar för besökare att ta sig till våra evenemang, t ex frågorna om utveckling och ansvar för replipunkter, säsongsförlängning med mera. Skärgårdsgruppen kommer att diskutera hur vi bäst arbetar med detta och vi vill gärna ha inspel från alla skärgårdsföreningar. Skicka dem till Lars Jacobsson lars.g.jacobsson@bredband.net eller ring 070 377 54 11.

Sjötrafikutredningen

Av Lars Jacobsson, Skärgårdsgruppen

Skärgårdsgruppen skrev hösten 2021 ett remissvar på Region Stockholms Sjötrafikutredning, del 1. Länsförbundets styrelse instämde i remissvaret som skickades till Regionen. Remissvaret var kritiskt till att utredningen inte entydigt tog ställning till en fortsatt trafik från Strömkajen till skärgården och för att alla förslag var mycket vagt formulerade och saknade kvantifieringar. Det var alltså omöjligt att få en

klar bild av vad som föreslogs, en kritik som hembygdsförbundet delade med bl a Skärgårdens Trafikantförening och Skärgårdarnas Intresseföreningars Kontaktorganisation, SIKO.

Den uppdaterade Sjötrafikutredningen del 1 godkändes av Region Stockholms Trafiknämnd den 15 mars 2022. De smärre förändringar som gjorts jämfört med den version som skickades på remiss gör att länsförbundets kritik kvarstår. Detsamma gäller slutsatsen i länsförbundets remissyttrande: ”Det är först i och med Sjötrafikutredningen del 2 som förändringarna kommer att konkretiseras. Då ska det göras utredningar om ett ändamålsenligt tonnage för sjötrafiken som kan utföra de trafikuppgifter som framtiden kräver.”

Nästa steg är alltså en ny utredning om vilket tonnage som Region Stockholm ska satsa på för att uppfylla beskrivningarna i Sjötrafikutredningen del 1. Denna kommande utredning ska vara klar vid årsskiftet 2022/23. Den kommer att skickas på remiss och Skärgårdsgruppen kommer att kontakta skärgårdsföreningarna för att få hjälp med att analysera utredningen och föreslå ett remissvar.

Trevlig sommar och väl mött i skärgården!

Skärgårdsgruppen

/ Gabriele Prenzlau-Enander, ordförande